

Rabbani Yahudiliğin İlk Yorum Prensipleri: Hillel'in Yedi Yorum Kuralı

Ömer Faruk ARAZ
Dr., MEB
ustadomer@gmail.com

Öz

Rabbâni Yahudilik, M.S. 70 yılında II. Mabe'd'in yıkımı sonrasında, Mabe'd'e bağlı dini yaklaşım ve uygulamaların ortadan kalkması ve bunun yerini Yahudi Kutsal Kitabı ile onun yorumlarının almasını ifade etmektedir. Bu sebeple Rabbâni Yahudiliğin temelini Tanah ve yorumu oluşturmaktadır. Rabbâni Yahudiliğe göre Tanrı Sina'da Hz. Musa'ya Tora ile birlikte onun yorum kuralları ve bunlara uygun yapılan yorumlarını da vermiştir. Bu sebeple rabbiler tarafından yapılan bu yorumlar ilahi vahyin bir parçasıdır. Ancak bu yorumlar belli kurallara göre yapılmaktadır. Bu kurallarının uygulama örnekleri Tanah içerisinde bulunmaktadır. Rabbâni Yahudilikte Hillel'e izafe edilen yedi yorum kuralı (middot), alanında ilk basamaktır ve kendisinden sonra geliştirilen diğer yorum kurallarının temeli ve öncüsüdür.

Anahtar Kelimeler: Hillel, Middot, Rabbâni, Çift Tora, Yorum Kuralları

The First Hermeneutic Principles of Rabbinic Judaism: Hillel's Seven Hermeneutic Rules

Abstract

Rabbinic Judaism represents the understanding that after the destruction of the Second Temple at A.D. 70, the disappearance of religious approaches and practices related to the Temple, and to replace them the Tanah and its interpretation. Therefore, the Tanah and its interpretation constitutes the basis of Rabbinic Judaism. According to Rabbinic Judaism, on Mount Sinai God has revealed Torah and its interpretation and the rules which rabbis interprets Torah depending on those rules. Therefore, interpretations made by the rabbis are a part of divine revelation. However, these interpretations were made according to certain rules. Some application examples of these rules are situated in Tanah. In Rabbinic Judaism, seven interpretation rules (Middot) which attributed to Hillel are the first step in its field, and the basis and pioneer the other rules which developed after them.

Keywords: Hillel, Middot, Rabbinic, Dual Tora, Hermeneutic Rules

Giriş

Rabbâni Yahudilik, M.S. 70 yılında II. Mabed'in yıkımı sonrasında Tanah'ı merkeze alarak, hayatın her alanı ile ilgili rabbi¹ denilen din adamları tarafından yapılan çeşitli yorumlar ortaya koyan, bu yorumlarını Sina'da Hz. Musa'ya Tanrı tarafından vahyedilen Tora'nın bir parçası olarak gören ve zamanla Yahudiliğin ana omurgası haline gelen dini yaklaşımı temsil etmektedir. Bu anlayışa göre Tanah'ın zahirde görünen anlamından çok daha derin manaları vardır. Tora her türlü hatadan münezzehtir ve ilahi vahyin ürünüdür. Bu sebeple Tanah'ın her bir cümlesi, kelimesi ya da harfi ihmal edilmeden izah edilmelidir.²

Rabbâni Yahudiliğin en temel özelliklerinden birisi, sistematik yorum prensiplerine (middot) dayanarak Tanah metinlerini açıklama çabasıdır. Bu doğrultuda M.Ö. I.yy'ın ikinci yarısında Yahudilerin Tanah yorumu için belli kurallara sahip olduğu genel olarak kabul edilse de bu kuralların bir sistem içerisinde düzenlenmesinin ne zaman gerçekleştiği hususu tam olarak bilinmemektedir. Gerek Yahudi toplumu içerisinde, gerek bölgede Sina vahyinden daha önceki zamanlarda, rüya ve kehanet yorumları olsa da bunların başlangıçtan itibaren Tora'nın hüküm ihtiva eden bölümlerinin yorumunda kullanıldığını ifade etmek kolaylıkla mümkün değildir.³ Bu sebeple sistematik bir tarzda rabbâni Tanah yorum faaliyeti Zugot⁴ diye

¹ Rabbi kelimesi İbranice "Rab, efendi, üstad" anlamlarına gelen "Rav" kelimesinden gelmektedir. Yahudi şeriatının kurallarını belirleyen Mişna ve Talmud'da görüşleri aktarılan din adamlarına verilen unvandır. Ayrıntılı bilgi için bk. Francis Brown, S.R. Driver, C.A. Briggs, *Hebrew and English Lexicon of The Old Testament*, (New York: The Riverside Press, 1906), s.912-913.

² James Kugel, *Traditions of the Bible: A Guide to the Bible As It Was at the Start of the Common Era*, (Cambridge MA: Harvard University Press, 1998), s. 14-19.

³ Saul Lieberman, "Rabbinic Interpretation on Scripture", *Hellenism in Jewish Palestine: Studies in the Literary Transmission, Beliefs and Manners of Palestine in the I Century BCE-IV Century CE*, (2. bs., New York: Jewish Theological Seminary of America, 1962), s.58.

⁴ Zugot, kelime olarak "çift, ikili, ikişerli" anlamlarına gelmekte olup, birisi siyasi lider (nasi), diğeri cemaat mahkemesi başkanı (av bet din) olarak görev yapan; yaklaşık olarak M.Ö. 170 yıllarından itibaren Sadık Şim'on'un talebesi Soho'lu Antigonus'tan Şifahi Yasa ve rivayetleri aralar aktaran, yaklaşık 150 yıl boyunca görev yapan 5 grup din adamını ifade etmektedir. Bu dönemin genel özellikleri ve ekleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Lawrence H. Schiffmann, *From Text to Tradition: A History of Second Temple and Rabbinic Judaism*, (New Jersey: Ktav Publishing House Inc., Hoboken, 1991), s.182; Jacob Newman, *Halachic Sources: From the Beginning to the Ninth Century*, (Leiden: E.J. Brill, 1969), s. 14-15; H.L. Strack- G. Stemberger, *Introduction to the Talmud and Midrash*, (terc. Marcus Bockmuehl, Edinburg: T & T Clark, 1991), s.70-71; Alexander Guttman, *Rabbinic Judaism in the Making*, (Detroit: Wayne State Univ. Press, 1970), s.59-94; Jacob Z. Lauterbach, "Zugot", *The Jewish Encyclopaedia*, c.XII, s.698; Ömer Faruk Araz, *Yahudilikte Midraşık Literatürün Tarihsel Gelişimi*, (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016), s.100-106; (Zugot halkasında yer alanların çalışmaları, rivayetleri ve onlara izafe edilen geleneklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Jacob Neusner, *The Rabbinic Traditions About The Pharisees Before 70*, (Leiden: Brill, 1971), c.I, s.60-338.

isimlendirilen rabbi gruplarının son halkasında yer alan Hillel'e⁵ izafe edilen yedi yorum prensibi ile başlamış olup, bu prensipler zamanla R. Yişmael'e izafe edilen on üç yorum prensibi ile genişletilmiştir. R. Akiva'nın talebelerinden olan R. Eleazar b. Yose ha-Galili'nin otuz iki yorum prensibi özellikle hagadik metinlerde olmak üzere Yahudi yorum sistemi içerisinde bu prensiplerin en geniş halini temsil etmektedir.⁶

Rabbâni Yahudiliğin Çift Tora İnancı:

Rabbâni Yahudiliğe göre vahyin iki yönü vardır. Çift Tora İnancı şeklinde ifade edilen bu yaklaşıma göre Hz. Musa, Sina Dağı'nda sadece yazılı bir metin değil, aynı zamanda Tanrı'nın İsrail ve diğer tüm insanlık için iradesini ifade eden (yazılı ve şifahi) Tora'yı vahiy olarak almıştır. Tora Sina'da Hz. Musa'ya hem yazılı hem de şifahi biçimde verilmiş olup; şifahi kısım Yazılı Tora'nın yorum metotlarını, bu metotlar kullanılarak yapılan yorumları ve Yazılı Tora'da bulunmayan çeşitli öğretileri ihtiva etmektedir.⁷ Yahudilikte Yazılı Tora'ya İbranice olarak "Yazılı Tora" anlamına gelen "Tora şe-Bihtarav/תּוֹרָה שֶׁבְכָתוּב"; Şifahi Tora'ya ise "Şifahi Tora" anlamına gelen "Tora şe-be al Pe/תּוֹרָה שֶׁבְעַל פֶּה" isimleri verilmiştir.⁸ Bazı kaynaklarda ise Yazılı Tora

⁵ Hillel'in hayatı ile ilgili Yahudi kaynaklarında pek çok bilgi yer almaktadır. Ancak bunların büyük çoğunluğu efsanelerle doludur. Hillel'in hayatı ile ilgili bilgiler için bk. Wilhelm Bacher, "Hillel", *The Jewish Encyclopaedia*, c.VI, s.397; Judah Goldin, "Hillel the Elder", *The Journal of Religion*, (vol.26, no.4, Oct., 1946), s.263; Ayrıca bk. Strack-Stemberger, *Introduction to the Talmud and Midrash*, s.71; Nahum N. Glatzer, *Hillel the Elder: The Emergence of Classical Judaism*, (New York: Schocken Books, 1956), s.24-25.

⁶ Isidore Epstein, "Foreword", *Midrash Rabbah*, (ed. H. Friedman, M. Simon, London: The Soncino Press, 1939), s.xvi; Ayrıca bk. Moses Mielziner, *Introduction to the Talmud: Historical and Literary Introduction*, (Cincinnati and Chicago: Bloch Printing Company, 1894), s. 123-124; W.Sibley Towner, "Hermeneutical Systems of Hillel and the Tannaim: A Fresh Look", *Hebrew Union College Annual* 53 (1982), s.111; Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. XLIII, s.199.

⁷ Philip R. Davies, "Judaism and the Hebrew Scriptures", (ed. Jacob Neusner and Alan Avery-Peck, *The Blackwell Companion to Judaism*, USA: Blackwell Publishing Ltd., 2004), s.52; Ayrıca bk. Ephraim E. Urbach, *The Sages Their Concepts and Beliefs*, (Jerusalem: Magnes Press, 1975), s.290-291; Jacob Neusner, "The History of Earlier Rabbinic Judaism: Some New Approaches", *History of Religions*, (16:3, 1977: Feb), s.216; (Çift Tora'nın aslında Tek Tora olarak görülmesi gerektiği ile ilgili olarak bk. Jacob Neusner, *Invitation to Midrash*, s.7; Ayrıca bk. Jacob Neusner, "Midrash and the Oral Tora: What Did the Rabbinic Sages Mean by 'The Oral Tora'", *The Encyclopaedia of Judaism*, (ed: Jacob Neusner, Alan J. Avery-Peck, William Scott Green, Leiden: Brill, 2005), c. III, s. 1708. (Sina vahyinin Tanah ve Kuran-ı Kerime göre değerlendirilmesi için ayrıca bk. Mustafa Sinanoğlu, "Eski Ahid ve Kur'an-ı Kerim'de Sina Vahyi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, (sayı 2, 1998), s. 1-22).

⁸ Jacob Neusner, *Introduction to Rabbinic Literature*, (New York: Doubleday, 1989), s.5.

“Birinci Ev” anlamına gelen “Bet Rişon/בית ראשון”, Şifahi Tora ise “İkinci Ev” anlamındaki “Bet Şeni/בית שני” ifadesiyle de isimlendirilmiştir.⁹

Tanah’a göre Tanrı Hz. Musa’ya “Bunları yaz, çünkü seninle ve İsrail ile bu sözlere dayanarak bir ahit yaptım”¹⁰ demiştir. Buna bağlı olarak Rabbâni Yahudilikte Tanrı’nın Hz. Musa’ya Tora, Kutsal Yazılar, Mişna, Hagada ve Talmud’u, hatta iyi eğitilmiş öğrencilerin gelecekte hocalarına sormaları mukadder olan ‘Tanrı kendini Musa’ya gösterdi mi’ gibi soruların cevaplarını bile vahyettiğine inanılmıştır.¹¹ Yazılı Tora, Tanah ile somutlaşırken Şifahi Tora ise gelenek içinde kendine yer edinmiştir.¹² Rabbiler tevarüs ettikleri gelenekleri Şifahi Tora olarak görüp bunları Yazılı Tora’yla aynı vahiy kaynağına rücu ettirerek kendilerine kadar aktarılagelen öğreti, gelenek, rivayet ve yasalara kutsal bir statü kazandırmışlardır. Buna göre Rabbâni Yahudiliğin ve literatürün zeminini Çift Tora İnancı oluşturmuştur.¹³

⁹ Susan A. Handelman, *The Slayers of Moses, The Emergence of Rabbinic Interpretation in Modern Literary Theory*, (New York: State Un. Of New York Press, Albany, 1982), s.41-42 (Buradaki birinci ve ikinci şeklindeki isimlendirmenin öncelik ve ehemmiyet anlamı ifade etmediği, sadece vahyin iki başlangıç noktasını anlattığı belirtilmiştir.); (Şifahi Tora’nın çeşitli kaynaklarda değişik anlamlarda kullanıldığı, buna göre en az beş anlama geldiği ifade edilmiştir. Konuyla ilgili ayrıntılar için bk. Mehmet S. Toprak, *Talmud ve Hadis*, (İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2012), s.58-59).

¹⁰ Çıkış 34:27.

¹¹ Man Ki Chan, *A Comparative Study Of Jewish Commentaries And Patristic Literature On The Book Of Ruth*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Pretoria, Faculty of Theology, Department of Old Testament Studies), 2010, s.125; Yeremya Kitabı 23/29’da “Benim sözüm ateş gibi, ve kayaları parçalayan küllük gibi değil mi? diyor Rab.” ifadesinin yorumunda bir çekicin kayaya vurulduğunda kayayı pek çok parçaya ayırdığı gibi bir cümlenin de pek çok anlama sahip olabileceği belirtilmiş olup bir başka kaynakta ise her bir kelimenin en az yetmiş anlamı olduğu ifade edilmekte; zikredilen yetmiş sayısının sonsuz sayıdan kinaye olduğu belirtilmektedir. Soferim bu anlamları izah etmeye çalışmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Handelman, *The Slayers of Moses*, s.67.

¹² Neusner Hz. Musa’ya Sina’da vahyedilen Tora’nın üç kısım olduğunu ifade eder. Rabbâni Literatür ise Tanrı’nın İsrail’e vahyi olan Tora’nın önemli bir parçası olarak görülür. Ancak bu literatür Tora’nın sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Neusner’e göre Tora’nın birinci kısmı “Yazılı Tora” denilen Kutsal Kitap; ikinci kısım Şifahi Tora olup ilk olarak yaklaşık olarak M.S. II. yy’da yazıya geçirilen Mişna ve diğer rabbâni literatür tarafından temsil edilir. Üçüncü kısım ise “rabbi” olarak isimlendirilen ve Musa paradigmasının tecessümü ve temsilcisi olan din adamlarının yorumlarıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Neusner, *Introduction to Rabbinic Literature*, s.5; Ayrıca bk. Neusner, “Midrash and the Oral Tora: What Did the Rabbinic Sages Mean by ‘The Oral Tora’”, s.1712-1713.

¹³ Moritz Steinschneider, *Jewish Literature from the Eighth to the Eighteenth Century: with an Introduction on Talmud and Midrash*, (terc. William Shotliswoode, London: Longman, Brown, Green, Longmans, & Roberts, 1857), s.9; Hindy Najman, *Seconding Sinai: The Development of Mosaic Discourse in Second Temple Judaism*, (Boston, USA: Brill, Leiden, 2003), s.109-110; Neusner, “Midrash and the Oral Tora: What Did the Rabbinic Sages Mean by ‘The Oral Tora’”, s.1707-1708; Michael Fishbane, *The Garments of Torah: Essays in Biblical Hermeneutics*, (USA: Indiana University Press, 1992), s.121-125.

Şifahi Tora'nın Tanrı'dan Hz. Musa'ya, Hz. Musa'dan Harun'a, ondan Yeşu'ya ve böylece hocadan talebesine nesiller boyu aktarılarak geldiği, sonunda M.S. VI. yy'a kadar rabbiler tarafından oluşturulan Mişna, Tosefta, Barayta'lar, Kudüs Talmudu, Bâbil Talmudu ve Midraş Literatürü gibi dokümanlarda kayıt altına alındığı kabul edilmektedir. Bu derlemelerin şifahi geleneği orijinal olarak koruduğuna inanılmaktadır.¹⁴ Yazılı Tora'dan Şifahi Tora'ya vahyin ilk muhatabı Hz. Musa'dan başlayarak Bâbil Talmudu'nun tamamlanışındaki son râviye varıncaya kadar uzanan muttasıl bir rivayet zinciri (*şalşelet ha-kabala/ שלשלת הקבלה*) ile nakledilmiş olduğu, rabbiler tarafından iddia edilmektedir.¹⁵ Bu silsile kesintisiz bir zincir şeklinde Hz. Musa'dan başlamak kaydıyla, M.Ö. II.yy'dan M.S. 70 yılına kadar rabbi isimleri ile liste halinde *Avot Risalesi (Pirke Avot)* birinci bölümde sıralanmıştır. Bölüm şöyle başlamaktadır:

Hz. Musa Tora'yı¹⁶ Sina'da Tanrı'dan alarak Yehoşua'ya aktardı. Yehoşua Yaşlılara, onlar da Peygamberlere aktardı. Peygamberler ise Şifahi Tora'yı Büyük Sanhedrin'in üyelerine aktardı. Bunlar üç kurala vurgu yapıyorlardı: Yargılarında, hükmünde emin ol; Pek çok talebe yetiştir; Tora'nın etrafına bir çit inşa et.¹⁷

Rabbâni Yahudiliğin vahiy görüşünü özetleyen bu yaklaşım, onların kutsal metinlerin yorumuna yönelik genel perspektiflerini de yansıtmaktadır. Buna göre yazılı vahyin dışında bu vahyin yorumlanmasının temel prensiplerini ortaya koyan yorum kuralları (middot) ve bu kurallar kullanılarak üretilen yorumlar tamamıyla vahiy şemsiyesi altında değerlendirilmiştir.¹⁸

Hillel'in Yedi Yorum Kuralı:

Hillel'e izafe edilen yorum kuralları ile ilgili geleneğin ilk anlatımı onun "Nasi" seçilmesi hadisesi sırasında ileri sürülen sorulara yönelik yaptığı

¹⁴ Steven D. Fraade, "The Early Rabbinic Sage", *The Sage in Israel and the Ancient Near East*, (ed.) John G. Gammie and Leo G. Perdue, (Indiana: Eisenbrauns, 1990), s.419-420.

¹⁵ Toprak, *Talmud ve Hadis*, s.156

¹⁶ Burada Tora'dan ne kastedildiği ile ilgili ayrıntılı değerlendirmeler için bk. Shaye J. D. Cohen, "The Judean Legal Tradition and the Halakhah of the Mishnah", *The Cambridge Companion to The Talmud and Rabbinic Literature*, (ed.) Charlotte Elisheva Fonrobert, Martin S. Jaffee, (New York: Cambridge Un. Press, 2007), s. 121-123.

¹⁷ Avot 1/1.

¹⁸ Israel Frankel, *Peshat in Talmudic and Midrashic Literature*, (Toronto: La Salle Press, 1956), s.46 (Burada Tanrının 40 günde vahyin tüm yorumunu Musa'ya vermesinin yanında ona yorum kurallarını da verdiğiyle ilgili rabbâni literatürdeki bilgi aktarılmaktadır.); Ayrıca bk. Bernard Rosensweig, "The Hermeneutic Principles and Their Application", *TRADITION: A Journal of Orthodox Thought*, (vol.13, no.1, Summer 1972), s. 49-50.

açıklamalarda bunları kullandığı şeklindedir.¹⁹ Tosefta'da Hillel'in bu kural ve yasaların yazarı olmasından ziyade Tora'dan özel yasa/hüküm çıkarımları yapabilmek için bu kuralları kullanan bir kişi olduğu görülmektedir.²⁰ Hillel'in Bathira yaşlıları önünde aşağıda açıklayacağımız yedi tefsir metodunu kullanması hadisesi midraş metodunun Tora'ya uygulanması ile ilgili ilk delillerdir. Sonraki dönemlerde *Sifra*'nın başında yer alan ve R. Yişmael'e izafe edilen 13 yorum kuralı genellikle Hillel'in kurallarının ayrıntılı hale getirilmesi, genişletilmesinden ibaret görülmüştür.²¹

Hillel'in yedi kuralının Helenistik yorum modellerine dayandığı, bunların Hillel tarafından uygulandığı M.Ö. I. yy'ın ikinci yarısından önce de mevcut olduğu, yorum kuralları listesinin (middot) tedricen toplanmasının bu gelişimi anlattığı çeşitli kaynaklarda ifade edilmiştir. Ancak bu türden bir etkileşimi reddeden kaynaklar da bulunmaktadır.²²

Hillel'in "Middot" (מידות) adı verilen yorum kuralları listesi içerisinde bizzat çok sık kullandığı ilk ikisi kuralların en eskileri ve temellileri olarak görülür. Şimdi kısaca bu kuralları açıklamaya çalışalım:

1- Kal va-Homer (קל וחומר): Hafiften ağıra ya da kolaydan zora diye çevirebileceğimiz bu kural, daha basit ve kolay olandan, daha ağır ve zor olanın çıkarıldığı bir mantık prensibidir. Küçük bir konuda geçerli olan, uygulanan bir kuralın nispeten daha önemli bir konuda daha geçerli, uygulanabilir olacağı varsayımına/kabulüne dayanır. Ters durumlar da aynı şekilde varsayılabilir: Şayet bir yasa/kural büyük/önemli bir konuya uygulanabiliyorsa bu kural doğal olarak daha küçük, önemsiz konulara da mukayese yoluyla uygulanabilir.²³

Kal va-Homer kuralı şöyle çalışmaktadır: Şayet bir konuyu düzenleyen, daha az kesin olarak bilinen bir "A" yasası "Y"yi gerektiriyorsa daha kesin olduğu

¹⁹ Solomon Zeitlin, "Hillel and the Hermeneutic Rules", *JQR*, (New Series, Vol.54, No.2, Oct., 1963), s.161-162, 172.

²⁰ Lieberman, "Rabbinic Interpretation on Scripture", s.53-54.

²¹ Menahem I. Kahana, "The Halakhic Midrashim", *The Literature of the Sages II*, (ed.) Shmuel Safrai ve dğr., (Netherlands: Royal Van Gorcum Fortress Press, 2006), s.13-14; Yorum kuralları için bk. *Sifra*, *Baraita deRabbi Yişma'el 1*, 1-17, erişim tarihi 29.12.2015, http://www.sefaria.org/Sifra_BraitadRabbiYishmael.2?lang=he-en&layout=heLeft&sidebarLang=all.)

²² David Daube, "Rabbinic Methods of Interpretation and Hellenistic Rhetoric", *HUCA*, (22, 1949), s. 239 vd.; Ayrıca bk. Strack-Stemberger, *Introduction to the Talmud and Midrash*, s.19-20; Chan, *A Comparative Study Of Jewish Commentaries...*, s.156.

²³ Towner, "Hermeneutical Systems ...", s.113; Hillel'in yorum kuralları için ayrıca bk. Risto Santala, *The Midrash of Messiah*, (Finland: Tummavuoren Kirjapaino Oy, 2002), s.26-28.

bilinen hükümler getiren “B” yasası da “Y”yi gerektirecektir.²⁴ Louis Jacobs ve Arnold Kunst bu argümanın Aristo kıyasının İbranice versiyonundan farklılıklarını açıklar. Bir kıyas şöyle çalışır: Tüm “X”ler “Y”dir. “Z”, “X”tir. Öyleyse “Z” de “Y”dir. Kıyasta eğer ilk önerme ile ikinci önerme doğru ise; cins ve türlerle ilgili bir hata yoksa sonuç zorunlu olarak doğru olur. Kal va-Homer’de sonuç aynı zorunlu yol ile ortaya konmaz. Çünkü mukayese edilen iki yapı aynı türden değildir. Bu sebeple mukayese genel terimlerle yapılmalıdır.²⁵ Ayrıca onlara göre kıyas isimlerle, Kal va-Homer ise cümle ile ilgilidir. Kıyasa göre “Tüm insanlar ölümlüdür. Sokrat insandır. Öyleyse Sokrat da ölümlüdür.” ifadeleri öncülleri ve sonucu oluşturur. Bu uygulamada en önemli adım Sokrat’ın insan sınıfına dâhil edilmesi ile atılır. Ancak Kal va-Homer’de en önemli adım atılırken Y’nin X sınıfına ait olduğu gösterilmez, Y’nin X’e benzediği söylenir. Ancak “şayet X, Z’ye sahipse; Y’de Z’ye sahiptir ve X,Y,Z aynıdır” denmez.²⁶

Hillel’in Kal va-Homer prensibinin Tanah’ta bazı kullanım örnekleri bulunduğu ifade edilmiştir. Çıkış Kitabı 6/12’de Tanrı’nın Hz. Musa’dan Firavun’a gitmesini istemesini emrettiğinde “İsrail halkı beni dinlemezken Firavun nasıl dinler” pasuğu ile Yereya Kitabı 12/5’te “Eğer yaya gidenlerle koştun da seni yordularsa, atlarla nasıl yarışabilirsin” ifadesi bir Kal va-Homer örneği olarak ifade edilmiştir.²⁷

Kal va-Homer’in hukuki kullanımına örnek verecek olursak Çıkış Kitabı 21/24’te “... göze göz...” ifadesi vardır. Bu fiziksel anlamda değil, maddi bir karşılık cezasıdır. Çıkış Kitabı 21/29-30’da ise birini öldürecek kadar tehlikeli olduğu bilinen bir sığır ile ilgili hüküm vardır. Bu hayvanın sahibi ölüm cezasına çarptırılacaktır. Ancak bu ceza para cezası şeklinde uygulanabilir. *Meşhita*, Çıkış Kitabındaki bu pasajla ilgili olarak birinci durumdaki para cezası hükmünden hareketle burada da aynı hükmün uygulanabileceğini ifade eder.²⁸

Kal va-Homer’in kullanımı ile ilgili belli şartlar ve sınırlamalar vardır. Mesela hukuk alanında kullanılırken bir çıkarım ile elde edilen hukuksal sonuç orijinal yasanın şiddetini aşamaz. Bir diğer sınırlandırmaya göre ceza

²⁴ Towner, “Hermeneutical Systems ...”, s.115.

²⁵ Towner, “Hermeneutical Systems ...”, s.115; Ayrıca bk. ed. Emil Schürer, - Geza Vermes v. dğr., *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C. – A. D. 135)*, (Edinburg: T&T Clark Ltd., 1979), s.344.

²⁶ Handelman, *The Slayers of Moses*, s.53.

²⁷ Zeitlin, “Hillel and the Hermeneutic Rules”, s.165.

²⁸ Handelman, *The Slayers of Moses*, s.53.

yasalarında cezası küçük olan bir yasadan büyük olan bir yasaya yönelik bir çıkarım yapılamaz.²⁹

2- Gezera Şave (גזירה שווה):

Bu ismin etimolojisi ve gerçek anlamıyla ilgili pek çok hipotez ileri sürülmüş olsa da bugüne kadar herkesi ikna edici bir açıklama yapılamamıştır. Terim gezera ve şave olmak üzere iki kavramdan oluşur. Kesmek, karar vermek ve hüküm vermek anlamlarına gelen “gazar” fiilinden gelen “gezera” kelimesi hem Tanah İbranicesinde, hem Rabbâni İbranicede karar veya ferman anlamına gelmektedir.³⁰ Bu isim, zikredilen anlamı ile Tanah'ta kullanılmaz. Ancak Aramice olarak Daniel Kitabı 4/14, 21'de yer almaktadır.³¹ Septuagint'te İbranice “mişpat” (משפט) kelimesinin yerine “ουγκρισις, decretum” olarak kullanılır. Bu kelime de M.Ö. III.yy'da Mısır papirüslerinde mevcuttur. Gezera kelimesi etimolojik ya da mantıksal olarak “ουγκρισις” kelimesi ile örtüşmektedir. Bu kelime “mukayese” anlamında Aristo ve Septuagint tarafından kullanılmıştır. II.yy'larda Grek retorikçilerin çalışmalarında teknik bir terim olarak da kullanılmıştır.³² Son zamanlarda ise Grekçe “krino” kelimesinin eş anlamlısı olduğu düşünülen “gazar” fiilinin aslında Aristo'nun “mukayese” anlamında kullandığı “sunkrisis, sunkrima” kelimesinin tercümesi olduğu ileri sürülmüştür. Şave kelimesi ise eşit, denk ve aynı gibi anlamlara gelmekte olup Arapça'daki müsâvî, mütesâvî kelimeleriyle aynı anlamdadır.³³

Bu prensip Hillel'den önce de kullanılmıştır. Talmud'da bunun örnekleri vardır. Ancak bir sistem içerisinde sunulması gelenek tarafından Hillel ile başlatılmıştır.³⁴

Yahudi rabbâni geleneğinde Gezera Şave, Tanah'taki aynı ifadelerle dayanan iki yasa arasındaki benzerliktir. Gezera Şave yoluyla bir kimse bir yasanın hükmünün bir başkasına da uygulanabileceğini kanıtlar. Bunun rabbâni gelenekteki ilk ve en önemli örneği Hillel'e yöneltilen Şabat'ta Fısıh kuzusu kurbanına izin verilip verilmeyeceği sorusuna Hillel'in verdiği cevabıdır.

²⁹ Handelman, *a.g.e.*, s.57; Ayrıca bk. Strack, Stemberger, *Introduction to the Talmud and Midrash*, s.21.

³⁰ Francis Brown, S.R. Driver, C.A. Briggs, *Hebrew and English Lexicon of The Old Testament*, s.160.

³¹ Daniel Kitabı 4/14: “בגזרת עירין פתקא”; 4/21: “גזרת עליא (עפא) היא”.

³² Francis Brown, S.R. Driver, C.A. Briggs, *Hebrew and English Lexicon of The Old Testament*, s.1000; Ayrıca bk. Lieberman, “Rabbinic Interpretation on Scripture”, s.59.

³³ Michael Gertner, “Terms of Scriptural Interpretation: A Study in Hebrew Semantics”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, (25, No.1/3, 1962), s.24.

³⁴ Zeitlin, “Hillel and the Hermeneutic Rules”, s.166.

Normalde böyle bir eylem Şabat yasağının kapsamına girer. Hillel günlük sunu (tamid) ile ilgili yasaya atıfta bulunarak (Sayılar Kitabı 23/2) burada kullanılan ve Sayılar Kitabı 28/10'da yer alan "b'moadoh" ifadelerinden hareketle cümleler arasında analogi yaparak Fısıh kuzusu takdimesinin Şabat'ta icrasına hükmetmiştir.³⁵

"Gezera Şave" terimi bazen mantıksal bir temelin olmadığı durumlarda bile bir tür mukayese ile metin içerisindeki kelimelerin münasipliğini ifade etmek için kullanıldığı gibi yasadaki bir ifade boşluğunu doldurmak ya da muğlâklığı gidermek için de kullanılır. Gezera Şave'nın özellikle *halağa* ile ilgili kullanımda her iki cümlede de anahtar bir kelimenin olması gerekse de *hağada* için aynı sınırlandırmalar yoktur. Çıkış Kitabı 21/27 ile ilgili olarak *Mehilta'*da bulunan açıklamalar bunun örneğidir. Burada bir kimse köle ya da cariyesinin gözüne vurur ve ona zarar verirse, gözünün bedeli olarak onu azat etmesi gerektiği anlatılır. Bu ifadenin yorumunda *Mehilta'*da Eliezer'in, burada "şallah" fiili ile karşılaştığımızı ifade ettiği; Tesniye Kitabı 24/1'de bir kişinin karısından boşanmasıyla ilgili hükmün düzenlendiğini ve burada da "göndermek" anlamındaki "şalah" (נלש) fiilinin kullanıldığını; bunlardan hareketle ilk yerdeki fiilin "bırakma, gönderme anlamının "azad" anlamına geldiğini ifade eder.³⁶

Bir başka örnek olarak şunu zikredebiliriz: Tora'da Levililer Kitabı 22/28'de bir sığır ya da koyunun yavrusu ile aynı gün kurban edilmemesi emri vardır.³⁷ R. Şim'on b. Zoma "aynı gün" ifadesini yorumlayıp ay takvimine göre bir analogide bulunarak yaratılışın açıklanmasında ve yukarıdaki yasakta "aynı gün" ifadesi olduğunu; bu ifade ile 'öncesinde gecenin gelip akabinde günün yer aldığı bir zaman' kastedildiğinden, bir hayvan –örneğin- Çarşamba gecesi kurban edilirse bu hayvanın yavrusu Perşembe günü kurban edilmeli; ancak hayvan Perşembe günü kurban edilirse yavrusu Perşembe gecesi kurban edilmelidir. Çünkü 'ay takvimine göre günün önce gece kısmı gelir', hükmünün çıkarımını yapmıştır.³⁸

³⁵ Handelman, *The Slayers of Moses*, s.57; Ayrıca bk. Lieberman, "Rabbinic Interpretation on Scripture", s.60.

³⁶ Lieberman, "Rabbinic Interpretation on Scripture", s.61; Ayrıca bk. Handelman, *The Slayers of Moses*, s.58.

³⁷ Levililer Kitabı 22/28: "İster inek, ister davar olsun, hayvanla yavrusunu aynı gün kesmeyeceksiniz."

³⁸ Zeitlin, "Hillel and the Hermeneutic Rules", s.167-168; Gezera Şave ile ilgili başka örnekler için ayrıca bk. Towner, "Hermeneutical Systems ...", s.116-118; Handelman, *The Slayers of Moses*, s.57-58.

Gezera Şave metodunun Yahudiler tarafından Greklerden alındığı varsayımı ileri sürülse de bunun doğruluğuna dair herhangi bir kesin kanıt yoktur. Ayrıca metodun kullanımı ile onun tanımlanması (terminolojisi) ve isimlendirilmesi iki ayrı husustur. Maalesef bu metodu ismiyle rabbiler arasında ilk olarak kimin kullandığı bilinmemektedir. Tosefta'da Hillel'in Bene Bathira ile tartışmalarındaki³⁹ kullanımı terimden ziyade metodla alakalıdır. Terim olarak Gezera Şave'nın en erken M.S. I.yy'ın sonlarında ya da II. yy'ın başlarında kullanılmış olması muhtemeldir.⁴⁰

3- Binyan Av mi-Katuv Ahad (בנין אב מכתוב אחד):

"Bir pasajdan temel bir kural inşa etme" diyebileceğimiz bu kurala göre şayet pasajlarda aynı ifade birkaç kez bulunursa, birinin ifade ettiği hüküm tümüne uygulanır. Bu kural ile konusal olarak aynı Tanah pasajlarının sadece birinde olan bir hüküm diğer tümüne uygulanır.⁴¹ Bunun basit bir örneği Tesniye Kitabı 24/6'da bulunur: "Değirmeni ya da üst taşıyı hiç kimse rehin almayacaktır, çünkü kişinin hayatını rehin alıyor." ifadesinden hareketle rabbiler "rehin" vurgusu ve ifade edilen hükümden hareketle "yiyecek hazırlamak için gerekli olan her şeyin rehin olarak alınmasının yasak olduğu" hükmünü vermişlerdir.⁴²

Binyan Av iki Tanah pasajından da çıkarılabilir. Çıkış Kitabı 21/26 ve 27'de bir kimsenin kölesinin gözüne ve dişine zarar vermesi ile ilgili hükümler vardır.⁴³ Bu cümlelerde diğer organlar zikredilmemektedir. Burada söz konusu edilen organların ortak yanının vücudun aslî uzuvları olmaları ve kayıpları halinde telafi veya tedavilerinin mümkün olmamasıdır. Çıkış Kitabındaki bu iki cümle (21/26-27) ışığında rabbiler genel bir kural olarak bir efendinin kölesinin bir organını sakatlaması durumunda kölenin azadının gerektiğine hükmetmişlerdir.⁴⁴

4- Binyan Av mi-Şney Ketuvim (בנין אב משני כתובים):

³⁹ Rabbâni gelenekte Hillel'in "Nasi" olarak atanmasına neden olan, "Şabat'a denk düşen fışık kuzusu kurbanının yapılıp yapılmayacağı" ile ilgili yapılan tartışma kastedilmekte olup, Tosefta Pesahim 4/13'te anlatılmaktadır. Stephen G. Wald, "Hillel", *Encyclopaedia Judaica*, c.IX, s.108.

⁴⁰ Lieberman, "Rabbinic Interpretation on Scripture", s.61-62.

⁴¹ Strack-Stemberger, *Introduction to the Talmud and Midrash*, s.22.

⁴² Handelman, *The Slayers of Moses*, s.58.

⁴³ Çıkış Kitabı 21/26-27: "Bir adam erkek ya da kadın kölesini gözüne vurarak kör ederse, gözüne karşılık onu özgür bırakacaktır. Eğer erkek ya da kadın kölesinin dişini kırarsa, dişine karşılık onu özgür bırakacaktır."

⁴⁴ Handelman, *The Slayers of Moses*, s.59

İki cümle ya da pasajdan bir ana prensip inşa etme anlamına gelen bu kural iki metin arasında inşa edilen ilişki aracılığıyla bir kaide oluşturmayı ifade etmektedir. Örnek olarak Çıkış Kitabı 21/26 da yer alan “bir kimse köle ya da cariyesinin gözüne vurur ve ona zarar verirse, gözünün bedeli olarak onu azat etmesi gerektiği” ifadesinde “şalah” fiili kullanılması⁴⁵ ile Tesniye Kitabı 24/1’de kişinin karısından boşanmasıyla ilgili hükmün düzenlendiği yerde de⁴⁶ “şalah” fiilinin kullanılmasından hareketle birinci kullanımda fiilin “bırakma, gönderme anlamının “azat” anlamına geldiğini ve buna bağlı olarak köleye Çıkış Kitabı 21/26. cümlede sayılan zararları verenlerin onları azat etmeleri gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁷

5- Kelal u-Ferat u-Ferat u-Kelal (כלל ופרט ופרט וכלל):

Genel ve özel, özel ve genel anlamına gelir. Genel in özel ile sınırlandırılması, özelin genel ile genişletilmesi demektir. Buna göre genel bir prensip şayet özel bir metne uygulanırsa sınırlandırılabilir; aynı şekilde özel prensip genelleştirilerek genel bir prensip haline gelebilir.⁴⁸

Mehilta bu kuralın uygulamasının iyi bir örneğini şöyle verir: Çıkış Kitabı 12/43’te “*Ve Tanrı Musa ve Harun’a; bu fışh emridir, ondan hiçbir yabancı yiyemez*” dedi. Bu metinde uygulandığı şekliyle kelal u-ferat argümanı şöyle çalışır: 1- Tanah’ın bir cümlesi “genel ifade” (kelal) olarak tanımlanır. “*Bu fışh emridir*” genel bir ifadedir. 2- Tanah yasasının sonradan gelen bir cümlesi özel (ferat) ya da genel ifadenin niteleyicisi olarak verilir. “*Ondan hiçbir yabancı yiyemez*” özel bir ifadedir. 3- Yorum kuralı uygulanarak hermenötik işlem yapılır. Genel bir ifadeyi özel bir ifade izlerse o, özeld e ifade edilen kapsamdan daha fazlasını ihtiva etmez. Kısaca bu kurala göre genel bir ifadenin ardından özel bir ifade gelirse, bu cümle özel ifadenin muhtevasından daha fazlasını kapsamaz.⁴⁹

İkinci bir örnek kuralın ters kullanımını gösterecektir. (Perat u kelal: özelden genele). Çıkış Kitabı 22/10’da malın zarar görmesi ve kaybı ile ilgili Tora’nın düzenlemelerinden birisi yer almaktadır. Burada şöyle söylenir:

“Şayet bir adam komşusuna muhafaza etmesi için bir eşek veya bir öküz, ya da bir koyun veya bir hayvan verirse ve bu hayvan

⁴⁵ Çıkış Kitabı 21/26: “לְהַקְשִׁי יִשְׁלַחְנֻהּ תַּחַת עֵינָיו”; Tesniye Kitabı 24/1: “וְשָׁלַחְתָּהּ מִבֵּיתוֹ”.

⁴⁶ Tesniye Kitabı 24/1: “Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi yazıp ona verir ve onu evinden kovarsa...”

⁴⁷ Handelman, *The Slayers of Moses*, s.58

⁴⁸ Towner, “Hermeneutical Systems ...”, s.120

⁴⁹ Towner, “Hermeneutical Systems ...”, s.120-121.

ölür yahut yaralanırsa yahut kaybolursa... Komşusunun malına el uzatmadı mı diye Rabbin yemini ikisi arasında olacaktır. Ve malın sahibi kabul edecek ve adam ödemeyecektir.”

Bu metinde özel bir listeyi (eşek, öküz, koyun) takip eden genel bir kategorinin getirilmesi dikkat çekmektedir. Burada bir önceki örneğin tersine olarak önce özel bazı hayvanların isminin sıralandığı bir liste verildikten sonra “bir hayvan” şeklinde genel bir ifade zikredilmiştir. Bu sebeple cümledeki “Bir eşek, bir öküz ya da bir koyun” ifadesinde hukuki sorumluluk daha kısıtlı iken, devamında gelen “veya bir hayvan” ibaresi önceki kısımdaki özel hükmü, genel bir ifade eklenmesi suretiyle bu kategorideki her şeyi kapsar hale getirmektedir.⁵⁰

6- Ke-Yotze bo be-Makom Aher (כיוצא בו במקום אחר):

“Bir başka yer ya da pasajda benzer bir şey olduğu için” şeklinde tercüme edebileceğimiz bu kural bir metindeki herhangi bir zorluğun o metinle bazı (sözlü olması zorunlu olmayan) benzerlikler taşıyan bir başka metinle mukayese ile çözülebileceğini ifade etmektedir. Belli oranda analogiye benzeyen bu midda, Hillel'in listesinde yer alıp R. Yişmael 13 kurallı listesinde yer almayan tek kuraldır.⁵¹

Mehilta' da bu prensibin bir örneği bulunabilir. Çıkış Kitabı 13/1-2'de: “Benim için tüm ilk doğumları kutsa; her ne rahmi ilk açarsa ... benimdir.” Tesniye Kitabı 15/19'da yer alan “Sığır ve davarlarınızın içinde ilk doğan her erkek hayvanı tanrınız Rab'be ayıracaksınız. Sığırınızın ilk doğan öküzüyle iş yapmayacak, sürünüzün ilk doğan koyununu kırmayacaksınız.” ifadesi hakkında Çıkış Kitabı 13/1-2'deki ifadeler ışığında bir soru ortaya çıkar. Buna göre “sığır ya da sürülerinde ilk doğan her erkeği Allah'ın Rabbe mukaddes kılacaksınız...” emri gereksiz gibi görünmektedir. Çünkü Çıkış Kitabı 13/1-2'deki “... o benimdir” ifadesi sebebiyle bir şeyin Tanrı'ya ait kılınması için ilk doğan erkek olması yeterli olup kutsanması gerekmemektedir. Burada ise “...Allah'ın Rabbe mukaddes kılacaksınız...” denilerek Rab'be aidiyeti için kutsamadan bahsedilmektedir. Bu problemin cevabı Tesniye Kitabı 15/19'dan hareketle ortaya çıkmaktadır. Burada neyin Tanrı'ya ait olduğu hususu kişinin kutsama eylemine dayandığından dolayı değil, daha ziyade kişinin bunu yaparak mükâfat kazanabileceğinden dolayıdır. Yorumcu bu kuralı Kutsal Metinlerde

⁵⁰ Towner, “Hermeneutical Systems ...”, s.121-122.

⁵¹ Strack-Stemberger, *Introduction to the Talmud and Midrash*, s.22; Ayrıca bk. Towner, “Hermeneutical Systems ...”, s.122.

çok sayıdaki tekrar, tutarsızlık vb. durumları benzer yorum çizgisi yoluyla aydınlatmak için kullanır.⁵²

Kayotze bo be-Makom Aher bu örnekte şöyle uygulanmıştır: 1- Sonradan gelen kutsal metin yorum parçasının önde geçen ile aynı yapıyı izlediğine dikkat çekerek “midda”nın formülü başlangıçta verilir. 2- Ardından Tanah’ta, tutarsızlık yoksa bile en azından gereksiz ifade kullanımı izlenimi veren metin sunulur. 3- Çözüm Tesniye Kitiabı 15/19’daki mukayese edilebilen durum ile elde edilir. Çözümün ‘kişinin emre itaat ederek mükafaat kazanabilmesi için’ olması, bizzat metinden çıkarılamaz. Bu çözüm, şayet gerekli uyum varsa, bir metnin anlatımından bu “midda”nın kullanarak hükmün bir diğerine aktarılmasıyla mümkün olabilir.⁵³

7- Davar ha-Lomed me-’İnyano (דבר הלמד מעניינו):

Hillel’in bu son kuralı “bir konu kendi bağlamından – hareketle – açıklanır” anlamına gelir. Bu kural muğlak ya da aşikâr olsun çeşitli kelime analizleri aracılığıyla ya da edebi yapıya veya rivayetin bulunduğu daha geniş çevreye dikkat ederek metnin bir ifadesi ya da bir kelimesinin anlamının daha ileri açıklamalarına dayanır. Kural modern hukuki pratikler için de açıklayıcı bir görev icra eder. Bir örneğini şöyle verebiliriz: 8. Emir “çalma” olup bu emirde obje yoktur. Burada ne tür bir hırsızlık yasaklanmıştır? Çıkış Kitabı 20/15’te “çalma” denilir. Tanah insan çalınmasına atıfta bulunur. Burada literal anlamda mal çalmak mı kastediliyor? Metnin genel bağlamında büyük cezaları gerektiren suçlar sayılmaktadır. Bu sebeple bu emir de aynı şekilde büyük ceza gerektiren bir suç atıftır.⁵⁴

Bu “midda”nın argümanı oldukça basit gelişir: 1- Başlangıçta yorum prensibi verilir. 2- Metnin daha geniş açıdan ne söylediğine bakılır. Öncesinde diğer Tanah emirlerinden ölüm cezası gerektirdiği bilinen adam öldürme ve zina yasakları gibi mevzular zikredilir. Bu sebeple daha geniş açıdan metin büyük cezalar gerektiren suçlardan bahseder. 3- 7. Midda’nın mantığına göre aynı şekilde bu suç da büyük ceza gerektiren bir suçtur. Bundan dolayı yalnızca insan kaçırma hırsızlığı ölüm cezası gerektirir (Çıkış Kitabı 21/16). Böylece “Çalmayacaksın” emri, “Bir insan çalma” olmalıdır.⁵⁵

⁵² Towner, “Hermeneutical Systems ...”, s.123.

⁵³ Towner, “Hermeneutical Systems ...”, s.123-124.

⁵⁴ Strack-Stemberger, *Introduction to the Talmud and Midrash*, s.23; Ayrıca bk. Towner, “Hermeneutical Systems ...”, s.124; Chan, *A Comparative Study Of Jewish Commentaries...*, s.156.

⁵⁵ Towner, “Hermeneutical Systems ...”, s.124-125.

Hillel'in bu kuralları daha sonraki dönemlerde R. Yişma'el tarafından genişletilmiş ve geliştirilmiştir. Bu sebeple beşinci kural, farklı bazı açılımları yapılmak suretiyle birkaç kural haline getirilmiş; altıncı kural listeye dâhil edilmeyerek toplam 13 kural şeklinde ifade edilmiştir. Yahudilikte yorum kurallarına – özellikle de 13 kurala- Torâ'nın doğru yorumlanması için büyük önem verilmiş ve buna bağlı olarak bu kurallar zamanla R. Yişmael Baraytası ismiyle sabah duasının önemli bir parçası haline getirilerek ibadetlerde okunmaya başlanmıştır.⁵⁶

Sonuç:

Rabbâni Yahudilik, Yahudi toplumu içerisinde M.S. 70 yılında vukû bulan II. Mabed'in yıkılması sonrasında ortaya çıkan yeni dini yaklaşımları yansıtmaktadır. Mabed'e bağlı yapılan kurban başta olmak üzere bir dizi dini uygulamanın yapılma zemininin kalmaması sebebiyle Yahudiler arasında kutsal kitap önem kazanmaya başlamış; bu yeni dönem içerisinde Mabed'in yerini Tanah, kurban ibadetinin yerini ise Tanah ile meşgul olma, Tanah çalışma almıştır. Bu yönüyle Rabbâni Yahudilik Tanah ve yorumunu merkeze alan dini anlayışı temsil etmektedir.

Rabbâni Yahudiliğin vahiy anlayışı kutsal kitap ile birlikte onun yorum ilkeleri ve bu ilkeler doğrultusunda yapılan yorumları da ilahi vahyin şemsiyesi altında kabul etmektedir. Bu sebeple Hillel'e izafe edilen yedi yorum kuralı ve devamında bunların çeşitli açılardan genişletilmesi ile oluşturulan Rabbi Yişmael'e izafe edilen on üç kural ile son merhalede Yose ha-Galili'nin otuz iki kuralı rabbâni yorumun temel prensipleri olmuşlardır. Hillel'e izafe edilenler bu kurallar silsilesinin ilk adımını oluşturması açısından önemlidir. Bu kuralların uygulama örnekleri Tanah içerisinde çeşitli kitaplarda yer almaktadır.

Yorum kuralları ile ilgili çeşitli hususlar muğlaklığını korumaktadır. Hillel'in kendisine izafe edilen kuralların bizzat mucidi olması bir tarafa bu kuralların tamamını uygulayıp uygulamadığı da tartışmalıdır. Hillel'in kuralları içerisinde ilk ikisi ayrı bir öneme ve geniş kullanım alanına sahiptir. Hillel'in kuralları daha sonraki devirler için öncü olmuş, bu kurallar Rabbi Yişmael ve Rabbi Akiva tarafından genişletilmiştir. Ayrıca bu kuralların Helenistik

⁵⁶ Schürer, Vermes v.dğr., *The History of the Jewish People ...*, s.344; Ayrıca bk. Strack-Stemberger, *Introduction to the Talmud and Midrash*, s.24; Zeitlin, "Hillel and the Hermeneutic Rules", s.173.

düşünce dünyasının etkilerini yansıttığını iddia eden araştırmacılar da bulunmaktadır.

Kaynakça

Araz, Ömer Faruk, *Yahudilikte Midraşik Literatürün Tarihsel Gelişimi*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016.

Bacher, Wilhelm, "Hillel", *The Jewish Encyclopaedia*, c.VI, s.397-399.

Brown, Francis ve S.R. Driver, C.A. Briggs, *Hebrew and English Lexicon of The Old Testament*, New York: The Riverside Press, 1906.

Chan, Man Ki, *A Comparative Study Of Jewish Commentaries And Patristic Literature On The Book Of Ruth*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Pretoria, Faculty of Theology, Department of Old Testament Studies, 2010.

Cohen, Shaye J. D., "The Judean Legal Tradition and the Halakhah of the Mishnah", *The Cambridge Companion to The Talmud and Rabbinic Literature*, (ed.) Charlotte Elisheva Fonrobert, Martin S. Jaffee, New York: Cambridge Un. Press, 2007, 121-143.

Daube, David, "Rabbinic Methods of Interpretation and Hellenistic Rhetoric", *HUCA*, 22 (1949), 239-264.

Davies, Philip R., "Judaism and the Hebrew Scriptures", (ed.) Jacob Neusner and Alan Avery-Peck, *The Blackwell Companion to Judaism*, USA: Blackwell Publishing Ltd., 2004, 37-57.

Epstein, Isidore, "Foreword", *Midrash Rabbah*, (ed.) H. Friedman, M. Simon, London: The Soncino Press, 1939.

Fishbane, Michael, *The Garments of Torah: Essays in Biblical Hermeneutics*, USA: Indiana University Press, 1992.

Fraade, Steven D., "The Early Rabbinic Sage", *The Sage in Israel and the Ancient Near East*, (ed.) John G. Gammie and Leo G. Perdue, Indiana: 1990, 417-436.

Frankel, Israel, *Peshat in Talmudic and Midrashic Literature*, Toronto: La Salle Press, 1956.

Gertner, M., "Terms of Scriptural Interpretation: A Study in Hebrew Semantics", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 25, No.1/3 (1962), 1-27.

Glatzer, Nahum N., *Hillel the Elder: The Emergence of Classical Judaism*, New York: Schocken Books, 1956.

Goldin, Judah, "Hillel the Elder", *The Journal of Religion*, vol.26, no.4 (Oct., 1946), 263-277.

Guttman, Alexander, *Rabbinic Judaism in the Making*, Detroit: Wayne State Univ. Press, 1970.

Handelman, Susan A., *The Slayers of Moses, The Emergence of Rabbinic Interpretation in Modern Literary Theory*, New York: State Un. Of New York Press, Albany, 1982.

Kahana, Menahem I., "The Halakhic Midrashim", *The Literature of the Sages II*, (ed.) Shmuel Safrai v.dğr., Netherlands: Royal Van Gorcum Fortress Press, 2006, 4-105.

Kugel, James L., *Traditions of the Bible: A Guide to the Bible As It Was at the Start of the Common Era*, USA: Harvard Un. Press, 1999.

Lauterbach, Jacob Zallel, "Zugot", *The Jewish Encyclopaedia*, c.XII, s. 698.

Lieberman, Saul, "Rabbinic Interpretation on Scripture", *Hellenism in Jewish Palestine: Studies in the Literary Transmission, Beliefs and Manners of Palestine in the I Century BCE-IV Century CE*, 2. bs., New York: Jewish Theological Seminary of America, 1962, 47-82.

Mielziner, Moses, *Introduction to the Talmud: Historical and Literary Introduction*, Cincinnati and Chicago: Bloch Printing Company, 1894.

Najman, Hindy, *Seconding Sinai: The Development of Mosaic Discourse in Second Temple Judaism*, Boston, USA: Brill, Leiden, 2003.

Neusner, Jacob, *Invitation to Midrash*, USA: Atlanta Scholar Press 1998.

_____, "Midrash and the Oral Tora: What Did the Rabbinic Sages Mean by 'The Oral Tora'", *The Encyclopaedia of Judaism*, ed. J. Neusner v.dğr., Netherlands: Brill 2005, c.III, s.1707-1708.

_____, *The Rabbinic Traditions About The Pharisees Before 70*, Leiden: Brill, 1971, c.I-III.

_____, "The History of Earlier Rabbinic Judaism: Some New Approaches", *History of Religions*, 16:3 (1977: Feb), 216-236.

_____, *Introduction to Rabbinic Literature*, New York: Doubleday, 1989.

Newman, Jacob, *Halakik Sources: From the Beginning to the Ninth Century*, Leiden: E.J. Brill, 1969.

Rosensweig, Bernard, "The Hermeneutic Principles and Their Application", *Tradition: A Journal of Orthodox Thought*, vol.13, no.1 (Summer 1972), 49-76.

Santala, Risto, *The Midrash of Messiah*, Finland: Tummavuoren Kirjapaino Oy, 2002.

Schiffmann, Lawrence H., *From Text to Tradition: A History of Second Temple and Rabbinic Judaism*, New Jersey: Ktav Publishing House Inc., Hoboken, 1991.

Schürer, Emil ve Geza Vermes v.dğr.(ed.), *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C. – A. D. 135)*, Edinburg: T&T Clark Ltd., 1979.

Sifra, Baraita deRabbi Yişma'el 1, 1-17. erişim tarihi 10.02.2016, http://www.sefaria.org/Sifra_Braita_d'Rabbi_Yishmael.2?lang=he-en&layout=heLeft&sidebarLang=all.

Sinanoğlu, Mustafa, "Eski Ahid ve Kur'an-ı Kerim'de Sina Vahyi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 2 (1998), 1-22.

Steinschneider, Moritz, *Jewish Literature from the Eighth to the Eighteenth Century: with an Introduction on Talmud and Midrash*, terc. William Shotliswoode, London: Longman, Brown, Green, Longmans, & Roberts, 1857.

Strack, H.L. ve G. Stemberger, *Introduction to the Talmud and Midrash*, terc. Marcus Bockmuehl, Edinburg: T & T Clark, 1991.

Toprak, Mehmet Sait, *Talmud ve Hadis*, İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2012.

Towner, W.Sibley, "Hermeneutical Systems of Hillel and the Tannaim: A Fresh Look", *Hebrew Union College Annual* 53 (1982), 101-135.

Urbach, Ephraim E., *The Sages Their Concepts and Beliefs*, Jerusalem: Magnes Press, 1975, I,II.

Wald, Stephen G., "Hillel", *Encyclopaedia Judaica*, c.IX, s.108-110

Zeitlin, Solomon, "Hillel and the Hermeneutic Rules", *JQR*, New Series, Vol.54, No.2 (Oct., 1963), 161-173.

